

ALEXANDRU ZUB SAU PUTEREA DE SEDUCȚIE A ISTORIEI*

Așteptat cu emoție justificată și cu interes științific, prezent la Masa rotundă *Doctoranzii și Istoria*, organizată în 7 martie 2003, la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia de către Catedra de Istorie a Facultății de Istorie și Filologie, alături de istoricul american Keith Hitchins, în cadrul unor dezbateri incitante, care au vizat, între altele, „Discursul istoric românesc: tradiție – inovație – integrare” („Memorie și istorie. Tezaurizarea trecutului. Memorie – istorie – uitare”; „Discurs istoric românesc contemporan. Efort recuperator și perspectiva integratoare”; „Dinamica discursului istoric transilvan – între instrumentum regni și critica izvoarelor”), Profesorul Alexandru Zub îndemna la sens și ordine în abordarea istoriei realitate. Pe parcursul unei provocatoare conferințe, intitulată simplu dar convingător, „Tradiție, înnoire, spirit integrativ”¹, care n-a rămas fără urmări scrise², oaspetele de astăzi de la Alma Mater Apulensis acorda în mod justificat importanța creatoare și cuvenită tradiției în cercetarea istorică actuală, sugera spirit înnoitor în investigația științifică și pleda, în cunoștința de cauză, pentru o necesară atitudine integrativă în structurile europene, atunci când s-ar pune problema unei abordări temeinice a istoriei realitate.

Aflat în mijlocul populației universitare din anticul Apulum, cu prilejul momentului solemn al acordării titlului de *Doctor Honoris Causa* în Istorie, Profesorul Al. Zub de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași ne îndeamnă, prin viața, activitatea și opera de până acum, puse în slujba zeiței Clio, a românilor și Europei, la meditație și rigoare. Născut în deceniul 4 al secolului al XX-lea, în comuna Vârful Câmpului/Măgura (jud. Suceava), după studii secundare la Șendriceni (Botoșani) și superioare în capitala Moldovei, între 1953-1957, Al. Zub a devenit Doctor în Istorie la Universitatea din Dealul Copoului (1973). Atașat, alături de alți tineri intelectuali români și patrioți, istoriei nefalsificate și valorilor perene ale poporului român, și pentru că a avut curajul să apere adevărul istoric, cu ocazia serbărilor consacrate lui Ștefan cel Mare la Putna, în aprilie 1957, pe când era student, într-o atmosferă de dezlănțuire a dictaturii comuniste, Al. Zub va fi arestat și deținut, timp de 6 ani și 2 luni (6 martie 1958-16 aprilie 1964), cunoscând experiența tragică a recluziunii. După eliberarea din detenție, etapă care a constituit o extraordinară și tragică experiență umană dar și intelectuală, tânărul Al. Zub este angajat muzeograf la Muzeul de Istorie din Bacău, după care ajunge, într-un climat favorabil, bibliograf la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași (1964-1968). În urma unui concurs profesional, este angajat cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”. La această distinsă instituție de cercetare, un adevărat templu al zeiței Clio, pe care Dr. Al. Zub l-a onorat o viață întreagă, va fi șef al colectivului de „Istoria

* Cuvânt rostit cu prilejul ceremoniei desemnării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia academicianului Alexandru Zub, în data de 16 iunie 2006.

¹ Cf. *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*, Iași, Polirom, 2006, p. 40-47.

² *Cum scriem istoria? Apelul la științe și la dezvoltările metodologice contemporane*. Actele Simpozionului „Tinerii Istoric”, ediția a IV-a, Alba Iulia, 28-30 noiembrie 2002, coord. Radu Mârza, Laura Stanciu, Alba Iulia, Aeternitas, 2003.

Culturii”, începând cu anul 1980, pentru ca, zece ani mai târziu, să devină director al instituției, funcție pe care o îndeplinește și acum. Este membru corespondent al Academiei Române (1991), iar din anul 2004 devine membru deplin al înaltului for științific, unde îndeplinește, din anul trecut, și funcția de Președinte al Secției de Științe Istoric și Arheologie. Ca o recunoaștere unanimă a efortului creator în asanarea vieții academice și universitare din România, dar și în ceea ce privește contribuțiile sale efective și fundamentale în câmpul cercetării istorice din perspectivă multidisciplinară, Al. Zub a fost ales „Chevalier de l’Ordre des Arts et des Lettres” (1995) și face parte activă și eficientă din diferite asociații, societăți și organisme internaționale din sfera istoriei, culturii și politologiei. A fost membru în Comisia de specialitate – Istorie la Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare din cadrul Ministerului Educației și Cercetării.

O privire retrospectivă a discursului istoric onorat de Profesorul Al. Zub, care s-ar impune în acest context academic și sărbătoresc, încărcat de emoție pentru întreaga asistență, justifică afirmația, care ar putea stârni semne de interogație printre distinșii auditori, că problemele tradiției, înnoirii și a spiritului integrativ, despre care s-a pronunțat odinioară sub cupola Universității bălgrădene, l-au preocupat, în mod insistent și din totdeauna, pe distinsul nostru oaspete de la Academia Română. Fascinează și astăzi pe mulți istorici, oameni de cultură ori politologi, calitatea Domniei Sale de istoric al istoriografiei, pentru care opera așternută pe hârtie până acum însumează nenumărate bibliografii, monografii ori studii, mărturisind fiecare în parte, și toate la un loc, vasta și sistematica anchetă științifică dedicată scrisului istoric românesc modern și contemporan. Relevantă ni se pare insistenta aplecare a Profesorului spre investigarea (repetată, nu o dată) operei unor mari istorici, cărora le-a dedicat ample monografii (Kogălniceanu, Xenopol, Pârvan), proces de cercetare de lungă durată, petrecut paralel cu abordarea curentelor istoriografice majore ale României și Europei (romantismul, spiritul critic junimist, Școala critică, istoriografia interbelică, ori cea din vremea dictaturii comuniste).

De fapt, la acest moment al afirmațiilor noastre, nu facem decât să-i dăm ascultare Profesorului, care crede în puterea exemplului în cercetarea istoriei, și să amintim că Domnia Sa a redactat, succesiv, mai multe lucrări (bibliografii, ediții, sinteze etc.) despre Mihail Kogălniceanu (1817-1891). Omul politic, istoricul, legislatorul și publicistul, care și-a legat numele de mai multe etape ale edificării României moderne, dacă ar fi să ne gândim la unirea din 1859, pe care o considera „cheia de boltă” a organizării statale, și la dobândirea independenței de stat a României, în 1877, a găsit în scrisul avizat și riguros al lui Al. Zub un veritabil certificat istoriografic³. Pe linia continuă a valorificării scrisului istoric modern și contemporan, fiindcă istoria este, înainte de toate, o strânsă relație dintre individ și o anumită societate, apelând la formule istoriografice continentale și curajoase, se înscrie suita de

³ Cf., în acest sens, *Mihail Kogălniceanu, 1817-1891. Bibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română – Editura Militară, 1971; *Mihail Kogălniceanu istoric*, Iași, Junimea, 1974; *M. Kogălniceanu, un fondateur de la Roumanie moderne*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978; *Mihail Kogălniceanu*, București, Editura Științifică și Enciclopedică (ediția a II-a, Iași, Editura Institutului European, 2004); *Mihail Kogălniceanu, arhitect al României moderne*, Iași, Editura Institutului European, 2005 etc.

cercetări și interpretări consacrate unei personalități singulare în gândirea istorică a României contemporane, A.D. Xenopol (1847-1920). Lui îi datorăm, să ne reamintim, între altele, *Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană*, Iași, 1884; *Istoria românilor din Dacia Traiană*, I-XIII, Iași, 1896-1912; *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iași, 1900, *Domnia lui Cuza Vodă*, I-II, Iași, 1903; *La théorie de l'histoire. Deuxième édition des Principes fondamentaux de l'histoire*, Paris, 1908 ș.a. Lui A.D. Xenopol, acest spirit cardinal al istoriografiei la români, care s-a luptat, prin puterea cuvântului rostit și prin focul verbului scris, să câștige drept de cetate pentru sinteza istorică, viziunea modernă și filosofia istoriei la națiunea română, i-a închinat Al. Zub mai multe tomuri, adevărate temelii în cunoașterea istorică. O parte dintre noi știe, de la dascăli la studenți, că peste aceste contribuții nimeni nu poate trece, chiar și atunci când s-ar gândi că ar vrea să scrie câte ceva despre istoricul care a abordat, subtil și la obiect, succesiunea lumii⁴. Să adăugăm, pentru a ne odihni la umbra răcoritoare a unei triade istoriografice, aportul celui care va primi, peste câteva clipe, la Universitatea din „Orașul Marii Uniri” titlul de *Doctor Honoris Causa*, insistențele justificate din perspectiva recuperării firești și nu abuzive a istoriei realitate, într-o cercetare cumpănită, care este, să recunoaștem, într-un moment de sinceritate, cheia în meseria profesionistului onest și adevărat, asupra destinului uman și a operei unui istoric nepereche al românilor de pretutindeni. A fost nimeni altul decât Vasile Pârvan (1882-1927), arheolog, istoric al Antichității și filosof al istoriei, eminent reprezentant al școlii universitare istorice din România, deschizător de drumuri în abordarea arheologiei moderne, manager de excepție în campaniile arheologice, exemplu de dăruire totală, până la sacrificiu, pentru muncă, știință și dragoste de patrie. Fără să vreau, mă gândesc la textul *Despre valorile istorice*, dar și la afirmația lui Vasile Pârvan, conform căreia „pentru istorie nu există fapte izolate, ci numai deveniri organice, vieți cu început și sfârșit, unde complete ale ritmului, de la inerția completă, prin culmea ritmării imense, înapoi la inerția completă”, și-mi exprim recunoștința, în public, față de ceea ce a scris, și mai ales față de modul cum a scris Al. Zub despre feciorul unui învățător din părțile Tecuciului, istoricul de mai târziu. Este cel care a îmbogățit tezaurul scrisului istoriografiei la români cu lucrări de genul *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923; *Getica, o protoistorie a Daciei*, București, 1926; *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București, 1937. Să nu ignorăm volumul *Idei și forme istorice*, București, 1920, unde iubitorii de spirit s-ar putea delecta cu inegalabilul eseu *Datoria vieții noastre*, ori să uităm de fermecătoarele *Memoriale*, București, 1923. De fapt, Al. Zub dovedește, prin ceea ce a scris în mai multe etape despre Vasile Pârvan, că pentru a găsi identitatea istoriografică a unui popor, în speță a românilor, trebuie să spargi acoperișul, ca să ajungi la lumina puternică a zilei⁵!

⁴ Ne gândim, mai ales, la: *A.D. Xenopol, 1847-1920. Bibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română – Editura Militară, 1973; *L'Historiographie roumaine à l'âge de la synthèse: A.D. Xenopol*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983; *A.D. Xenopol. Istoriografia română la vârsta sintezei*, Iași, Editura Institutului European, 2005.

⁵ *Vasile Pârvan. Efigia cărturarului*, Iași, Junimea, 1974 (ediția a II-a, 2003); *Vasile Pârvan, 1882-1927. Bibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română – Editura Militară, 1975; *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, București, Editura Sport-Turism, 1983; *Les dilemmes d'un historien: Vasile Pârvan*, București, Editura

Pe lângă căutările repetate și încăpățănate în interiorul efortului istoriografic românesc, și alături de stăruințele asupra operei unor istorici de prim rang din câmpul național al spiritului cu convergențe continentale – investigațiile sistematice asupra lui Mihail Kogălniceanu, A.D. Xenopol sunt pilduitoare, din punctul nostru de vedere! –, Al. Zub a făcut o adevărată pasiune culturală și profesională față de restituirea atentă și critică, în spiritul lui Tacitus, „Sine ira et studio”, a istoriografiei românești moderne, de la romantism la spiritul critic. Totodată, a relevat, când a fost cazul, complexitatea perioadei interbelice, discutând, nu de puține ori, procesul de continuitate și discontinuitate a discursului istoric pe cuprinsul României reîntregite, pentru ca în ultimele decenii și ceva să ne dezvăluie pagini surprinzătoare asupra istoriografiei din perioada dictaturii comuniste sau a celei imediat următoare, de după evenimentele revoluționare din iarna anului 1989. Profesorul Al. Zub a insistat, în mod justificat, asupra unor probleme majore ale istoriografiei contemporane, dovedind reale calități de istoric participant, *Theilnehmer*, fără să ignore raportul dintre istorie și finalitate, discursul istoric din interminabila perioadă de tranziție, așa-zisul „orizont închis” etc. Mai precizăm, acum și aici, că propunerile sale istoriografice au avut în vedere spiritul identitar în câmpul scrisului istoriei naționale, perspectiva integratoare în cercetarea istoriei realitate, diferite și numeroase probleme ale imaginarului etc., care mărturisesc, judecate fiecare în parte și toate la un loc, nebănuitele valențe, dense și multiple, ale unei meditații cotidiene și profunde, care își trage rădăcinile dintr-un dialog continuu între trecut, prezent și viitor.

Ultima carte a lui Al. Zub, din perspectivă editorială, pe care o avem la dispoziție, axată pe trinomul *idei – sugestii – figuri*, ridică mai multe semne de interogație Zeiței Clio. Le-am primit, cu nedisimulată bucurie, încă de la prima lectură⁶! De fapt, trinomul adus în fața lectorilor a fost prezent, constant, în discursul aceluiași istoric, dacă avem în vedere marile probleme și teme istoriografice, care l-au preocupat de mai multe decenii pe Profesor. Avem în vedere, într-o ordine care poate stârni semne de întrebare: profilul istoriografiei române de după Revoluția de la 1848-1849, pornind de la felul de a gândi și redacta istoria⁷; dominantele istorismului românesc și modelele sale, puse sub semnul modului de a medita asupra domeniului⁸; modernitatea istoriografiei române – de la istoria critică la criticism – cu implicațiile ei culturale și politice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor (unde sunt oferite cu generozitate lectorilor de specialitate judecăți de valoare din perspectivă istoriografică, ori puncte de sprijin în dezvoltarea spiritului critic – temele sfârșitului de veac, discursul istoric între romantism și spiritul critic, nașterea Școlii critice, programe și etape, implicații teoretice și metodologice, despre critică și criticism etc.)⁹; aspecte ale cunoașterii de sine și efortul de integrare (problematică asupra căreia va reveni,

Științifică și Enciclopedică, 1985; *Vasile Pârvan: dilemele unui istoric*, Iași, Editura Institutului European, 2002.

⁶ Al. Zub, *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*, Iași, Polirom, 2006, passim.

⁷ Idem, *A scrie și a face istorie. Istoriografia română postpașoptistă*, Iași, Junimea, 1981.

⁸ Idem, *Birnit-au gândul. Note despre istorismul românesc*, Iași, Junimea, 1983.

⁹ Idem, *De la istoria critică la criticism. Istoriografia română la finele secolului XIX și începutul secolului XX*, București, Editura Academiei, 1985 (cf. și ediția a II-a a lucrării, cu subtitlul *Istoriografia română sub semnul modernității*, București, Editura Enciclopedică, 2000).

sprijinindu-se pe termeni de tipul *identitate, durată și devenire istorică*)¹⁰; provocatoarea investigație asupra profilului scrisului românesc istoric interbelic (pornind de la lucida afirmație „Altfel citim istoria de fiecare dată”), dând câștig de cauză lui Paul Valéry, care nota la un moment dat: „Le caractère réel de l’histoire est de prendre part à l’histoire même”¹¹; finalitatea cercetării istoriei realitate, sub cupola apăsătoare dar necesară a căutării identității unei culturi și unui popor¹²; impactul Marii Revoluții Franceze (1789-1794) în Europa (cu privire specială asupra societății din Principatele Române), în continua confruntare dintre individ și comunitate, individ și stat, stat și Biserică, libertate, egalitate și fraternitate, investigația asupra ciclului istoric, în care polemica oferă tot mai mult loc reflexiei, dedicată lui David Prodan¹³; stabilirea câtorva puncte de reper istorico-culturale, pornind de la „omul deplin al culturii românești”, Mihai Eminescu”¹⁴; statutul incomod al istoricului de Janus Bifrons, cu o față îndreptată spre trecutul îndepărtat și cu cealaltă către viitor, pus sub cupola istoriei naționale și universale, așa cum propunea, în 1888, A.D. Xenopol, de unde și surprinzătoare însemnări, nebănuite conexiuni și interferențe, dovedind încă o dată că istoricul trebuie să părăsească, nu de puține ori, cabinetul de lucru, pentru a se implica în treburile Cetății, ca să fie alături de oameni și nevoile lor zilnice¹⁵; profilul discursului istoric raportat la perioada de tranziție, în efortul de căutare a unei paradigme, dacă suntem de acord că istoria înseamnă înainte de toate o continuă mișcare și schimbare, ea fiind o succesiune de transformări, pe care trebuie să le raportăm la procesul de continuitate în istorie (de unde și interogațiile Profesorului Al. Zub asupra zodiei pluralismului, în ceea ce privește tradiția istorică și raportul cu societatea civilă, impactul schimbărilor est-europene, post-comunismul și discursul istoric, orizontul nebănuit al tradiției, arhivele naționale și secretomania)¹⁶; limitele scrisului istoric românesc în perioada dictaturii comuniste (cu o scanare a istoriografiei naționale din anii 1946-1947, coordonatele istoriografiei din România deceniului nouă al secolului trecut, aspecte ale rezistenței și compromisului în scrisul istoric din anii „socialismului real”, mituri istoriografice din aceeași perioadă)¹⁷ etc.

Discursul istoric contemporan, cultivat de Profesorul Al. Zub până acum, chiar și în prezențele sale, academice și elegante în agora, la Radio ori la Televiziunea Română (ne amintim, cu încântare, de dialogul scânteietor cu Eugenia Vodă la „România Internațional” din 1 iunie 2003, ori de emisiunea „Clio Magazin”, la „TVR Cultural”, din 14 februarie 2006, cu ocazia festivității de primire printre membrii deplini la Academia Română, când i-a dat replica academicianul Camil Mureșanu), urmărește, cu pasiune, după cum au observat mulți specialiști, „tentația de a pune

¹⁰ Idem, *Cunoaștere de sine și integrare*, Iași, Junimea, 1986 (ediția a II-a, cu subtitlul *Identitate, durată, devenire istorică*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2004).

¹¹ Idem, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Junimea, 1989.

¹² Idem, *Istorie și finalitate*, București, Editura Academiei, 1991 (ediția a II-a, cu subtitlul *În căutarea identității*, Iași, Polirom, 2004).

¹³ Idem, *La sfârșit de ciclu. Despre impactul Revoluției franceze*, Iași, Institutul European, 1994.

¹⁴ Idem, *Eminescu. Glose istorico-culturale*, Chișinău, Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1994.

¹⁵ Idem, *În orizontul istoriei*, Iași, Institutul European, 1994.

¹⁶ Idem, *Discurs istoric și tranziție. În căutarea unei paradigme*, Iași, Institutul European, 1998.

¹⁷ Idem, *Orizont închis. Istoriografia română sub comunism*, Iași, Institutul European, 2000.

ordine în haos” în cercetarea istoriei realitate (à propos de dialogul dintre Pater Jakobus și învățăcel la Hermann Hesse în *Jocul cu mărgelile de sticlă*). De fapt, Profesorul Al. Zub a dovedit, prin ceea ce a scris, că puterea de seducție a istoriei este totdeauna la ea acasă, atunci când recuperarea istoriei naționale și universale evoluează ca un fenomen natural, nu ca unul abuziv, în paginile în care ordinea se regăsește într-o istorie cunoaștere, relativă dar credibilă, printr-un efort continuu și de durată, care nu presupune în nici un chip abdicarea de la consolidarea ordinii în structura discursului istoric. În fond, într-un domeniu în care ordinea se regăsește numai prin efort, reconstrucția discursului istoric este sinonimă cu recunoașterea că istoria realitate, atât cât poate ea fi cunoscută, este cu goluri și plinuri. Dintr-o astfel de perspectivă ar trebui interpretată activitatea Profesorului Al. Zub, care a coordonat mai multe culegeri de studii, între care s-au întipărit în conștiința cercetătorilor: *A.D. Xenopol. Studii privitoare la viața și opera sa*, București, 1972; *Cuza-Vodă – In memoriam*, Iași, 1973; *Culture and Society. Structures, interference, analogies in the modern Romanian society*, Iași, 1985; *La Révolution française et les Roumains: impact, images, interprétations*, Iași, 1989; *Temps et changement dans l'espace roumain (Fragment d'une histoire des conduites temporelles)*, Iași, 1996; *Cultură și societate în spațiul cultural românesc*, Iași, 1996; *Ilie Minea (1881-1943)*, Iași, 1996; *I.D. Ștefănescu (1886-1981)*, Iași, 1997 ș.a. Am mai putea adăuga, aici și acum, efortul istoricului Al. Zub la pregătirea unor ediții academice, adevărate exemple ale genului, prin implicațiile lor culturale și istoriografice, dacă ne gândim la Vasile Pârvan, *Correspondență și acte*, București, 1976, ori la Vasile Pârvan, *Scrieri*, București, 1981, fără să ometem coordonarea seriei la Vasile Pârvan, *Scrieri*, ori impresionanta sinteză a lui A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*.

Gestul academic și solemn al Universității „1 Decembrie 1918” și al Facultății de Istorie și Filologie de a acorda prof. univ. dr. Alexandru Zub, membru al Academiei Române, directorul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, titlul de *Doctor Honoris Causa* este, trebuie să mărturisim în public, sinonim cu pledoaria pentru o continuă colaborare interuniversitară și academică între două școli superioare de stat, din două capitale românești, în sfera istoriei României și a Europei. În fond, trebuie să recunoaștem că există, la Iași, dar și în Alba Iulia, o disponibilitate științifică manifestă, nu numai față de istoria – interpretare, dar și față de istoria – problemă, doi din termenii de specialitate care l-au sedus, încă din tinerețe, pe Profesorul Al. Zub. Poate, se continuă, la alte cote valorice ale unui efort istoriografic la început de mileniu, acel schimb cărturăresc interromânesc, înregistrat, se știe deja, în *Vormărz* între intelectuali români din Transilvania și Moldova¹⁸. Dar un lucru este cert, în acest moment academic, încărcat de umană emoție, dar și de povara istoriei: acad. prof. univ. dr. Alexandru Zub acceptă să devină, cu drepturi și îndatoriri, membru al comunității academice din fostul Karlsburg al Luminilor. Ceea ce este, să recunoaștem, o nouă etapă în efortul nostru uman și academic, de a pune *sub semnul întrebării*¹⁹ domeniul cunoașterii tutelat de Zeița Clio, în spirit „metodic și cu pricepere” („via et arte”). Este

¹⁸ Cf. Iacob Mârza, *Schimb cărturăresc interromânesc în „Vormărz”: profesori ardeleni la Iași (Cercetări preliminare)*, în *Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” – Biblioteca și perenitatea culturii românești*, Iași, 1990, p. 409-423.

¹⁹ Vezi pledoaria convingătoare a lui Al. Zub, în *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*, passim.

un pas, încet dar sigur, către „casa oamenilor de știință”, la care s-a gândit un spirit de talia lui Fernand Braudel.

Alba Iulia, 16 iunie 2006

IACOB MÂRZA